

**Befrielsesteologi och kristen humanism:
en karakteristik av Allan Boesaks
”Black Theology”**

Henning E. Sandström

**Høgskolen i Østfold
Rapport 2009:4**

Online-versjon (pdf)

Utgivelsessted: Halden

Det må ikke kopieres fra rapporten i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Høgskolen i Østfold har en godkjenningsordning for publikasjoner som skal gis ut i Høgskolens Rapport- og Arbeidsrapportserier.

Rapporten kan bestilles ved henvendelse til Høgskolen i Østfold.
(E-post: postmottak@hiof.no)

Høgskolen i Østfold. Rapport 2009:4

© Forfatteren/Høgskolen i Østfold

ISBN: 978-82-7825-289-5

ISSN: 1503-2612

Black theology also speaks of the discovery of being a human being.

As a theology,

it is not merely a reflection on a situation or an experience.

It is not a political ideology. It deals with black realities
in the light of, and under the critique of, the word of God.

(Allan Boesak, Black and Reformed)

Förord

Denna studie har kommit till som ett följdresultat av mina studier över André Brink. Någon fullständig förståelse av Allan Boesaks *black theology* kan jag dessvärre icke erbjuda, utan avsikten begränsar sig till att ge en introduktion till några viktiga aspekter av denne teologs tänkande.

Jag vill också, på detta ställe, framföra mitt tack till Høgskolen i Østfold, Biblioteket och FoU-ledningen för visat tillmötesgående.

Halden, september 2009-09-14

Henning E. Sandström

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	7
En inledande reflexion.....	7
Syfte, metod och material.....	9
Allan Boesak.....	13
Allan Boesak på den sydafrikanska scenen.....	13
Allan Boesak som författare	15
Boesaks bibelförståelse.....	17
Boesaks utgångspunkt	17
Boesak och Gamla Testamentet	19
Boesak och Nya Testamentet	23
Huvudpunkter i Boesaks bibelförståelse	26
Boesak och Calvin	29
Boesaks kritik av den ”vita” kristna nationalismen	33
Boesaks kritik av den ”svarta” kristna nationalismen.....	41
Boesaks <i>Black Theology</i> – en slutkommentar.....	47
Summary	53
Litteraturförteckning.....	59

Inledning

En inledande reflexion

Många länder och politiska system har varit – och är fortfarande – starkt präglade av särintressen, vilka främst syftar till att gynna vissa etniska och religiösa grupper. Ett exempel på detta finner vi i apartheidtidens Sydafrika. Det som gör den sydafrikanska politiken närmast unik, är en teologiskt genomtänkt motivering, att det politiska systemet med självklarhet skulle vara baserat på kristna principer och att apartheid icke alls är ett uttryck för afrikandernas önskan att dominera andra folkgrupper. Flera konservativa företrädare för den reformerta traditionen lade tvärtemot stor vikt vid att framhålla att apartheidsamhället var baserat på rättvisa och syftade till att varje folkgrupp skulle ha möjligheter, att i full självständighet organisera det egna samhället. En framstående teolog som F. J. M. Potgieter menade, att apartheid alls icke fick till resultat att en folkgrupp dominerade de övriga, utan att den separation mellan de respektive grupperna, som var den naturliga följderna av apartheid, var något helt annat än segregering.¹

Till grund för dessa förmenta kristna principer ligger en förståelse av Bibeln som har givit afrikanderna – eller boererna – en social och politisk särställning. Utvecklingen av dessa principer har givetvis en lång historia, men den politisk-teologiska riktning, som har kommit att kallas ”christelike-nasionalisme”, alltså kristen nationalism, kan sägas gå tillbaka till 1913, då den med kraft lanserades av general J. B. M. Hertzog. Denna ”kristna nationalism” integrerade

¹ Engdahl, *Theology in Conflict – Readings in Afrikaner Theology*, s. 129.

kristendomen med en romantisk nationalism² och lade en avgörande vikt vid att just södra Afrika var afrikandernas land. Det var Gud själv som menades ha fört dem dit. Afrikanderna såg sig som Guds utvalda folk och sökte ofta att identifiera sig med Gamla Testamentets israeliter. Denna teologisk-politiska ideologi har understundom definierats som en sekularisering av just vad israeliterna såg som sin gudomliga utvaldhet.³

För att det skall vara meningsfullt att tala om apartheid måste olika grupper beröras. Att det apartheidssystem, som blev det naturliga resultatet av afrikandernas kristna nationalism, kom att innebära en privilegierad ställning för afrikaanstalande protestanter, fick ej till resultat att övriga folkgrupper helt ignorerades. De hade en tydlig funktion, men de ”färgade” folkens rättigheter fick icke inkräkta på afrikandernas ledande ställning. Omvärlden kritiserade ofta den sydafrikanska regimen för förtryck, men denna uppfattning sågs som helt orimlig av regimens företrädare. 1973 höll den dåvarande ministern för *Bantu Administration and Development*, M. C. Botha, ett uppmärksammat tal, där han med stolthet framhåller, att den sydafrikanska regeringen alltid har satt en ära i att hjälpa landets icke-vita invånare.⁴

Reaktionerna på denna teologiska motivering för det politiska systemet har varit många. Bl. a. har vi sett framväxten av en *black theology*. Främst har denna gjort sig känd i USA, där James Cone har varit den mest uppmärksammade företrädaren.⁵ Givetvis har denna teologiska riktning flera olika företrädare och kan ej ses som en alltigenom enhetlig rörelse, även om vad som betonas, vanligtvis är en utgångspunkt i den egna erfarenheten, samtidigt som troheten mot Bibeln och den kristna traditionen – i mer eller mindre hög grad – betonas. *Black theology* är en form av befrielse-teologi, där särskild vikt läggs vid en

² J. A. Loubser, *The Apartheid Bible. A Critical Review of Racial theology in South Africa*. Cape Town:Maskew Miller Longman. 1987. S. 22.

³ J. A. Loubser, *The Apartheid Bible*, s. 18.

⁴ P. Frostin, *Liberation Theology in Tanzania and South Africa. A First World Interpretation*. Lund:Lund University Press. 1988. S. 96.

⁵ Termen *black theology* har varit etablerad sedan 1966. Se Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 15.

afrikansk eller afro-amerikansk kontext, varför det är naturligt att flera olika ställningstaganden, beroende på kontexten, kommer till uttryck. Även Sydafrika har haft uppmärksammade företrädare för denna teologiska riktning. En av dessa sydafrikanska representanter för *black theology* är Allan Boesak. Vad som gör Boesak extra intressant, i detta sammanhang, är att han står i en reformert tradition.

Allan Boesak har varit aktiv i kampen mot apartheid och har starkt bidragit till att utveckla en sydafrikansk *black theology*. Samtidigt står han i den reformerta traditionen, där Bibeln är den självklara utgångspunkten och där Calvin brukas som ett hjälpmedel. När Boesak kritiserar den "vita" reformerta traditionen i Sydafrika, kommer detta då att innebära att hans *black theology* blir en radikal reformert teologisk kritik av konservativ reformert teologi. Detta bidrar till att ge Boesaks teologiska tänkande en specifik profil. På dessa sidor skall vi närmare uppmärksamma vissa aspekter av Boesaks *black theology*.

Syfte, metod och material

För att förstå det karakteristiska i Boesaks *black theology*, menar vi det vara ändamålsenligt att börja med hans bibelförståelse. Vad menar han vara Bibelns huvudbudskap och hur kan detta bidra till utformningen av en *black theology*? Vad är det som gör, att Calvin har betydelse för Boesak, samtidigt som Boesak starkt kritiserar resultatet av en viss teologi, som tar utgångspunkt i Calvins kristenndomsförståelse? Apartheidteologiens teologiska grundvalar menades, av dess förespråkare, vila på biblisk grund. Vad ser Boesak som det karakteristiska för denna /vita/ konservativa reformerta tradition, som vi också kan benämna "kristen nationalism"? Det bör här påpekas, att Boesaks kritik är riktad mot apartheidsamhället generellt, icke mot ett antal specifika teologer som försvarar detta system. Han talar också om att den "vita" reformerta

traditionen förespråkar en pietistisk kristendomsförståelse, där synen på det kommande livet ses som det primära. Hans kritik är således ej, i någon högre grad, vänd mot Abraham Kuypers neo-kalvinism, vilken också har varit mycket inflytelserik i sydafrikansk teologi. Eftersom *black theology* är en samlingsbeteckning för ett gemensamt intresse, som kommer till uttryck i olika varianter, kommer vi också att uppmärksamma Boesaks kritik av vissa andra riktningar av *black theology*, särskilt då hans kritik av vad han kallar *black Christian nationalism*. Boesaks kritik av andra former av *black theology* är främst ägnad Albert Cleage och James Cone, icke i samma utsträckning Itsumelene Mosala, vars *black theology* har påverkats av marxismen och som också har kritiserat Boesaks ståndpunkter.

Vi skall således undersöka Boesaks syn på Bibelns centrala budskap, hans syn på vad som är det för Calvin och den reformerta traditionen karakteristiska, hans kritik av kristen nationalism, oavsett om denna framträder som ”vit” eller ”svart”. Avslutningsvis skall vi söka att få fram vad Boesak ser som den relevanta hållningen och det relevanta svaret på vad Bibelns budskap menas kräva.

När vi talar om *befrielse*teologi och *kristen humanism* avser vi teologiska och livsåskådningsmässiga ställningstaganden, vilka är utmärkande för respektive tradition. Befrielsemotivet hos Boesak är således relaterat till vad han säger om just *befrielse*, d. v. s. hans idéer om att befrielse från/till något är av central betydelse för de människor som icke upplever sig eller icke menas vara fria. Hur *kristen humanism* skall definieras, är i sig ett omfattande problem. Som vi använder detta begrepp, tar vi utgångspunkt i humanismen som livshållning, alltså att vissa värden bör försvaras och att människan, just i kraft av att hon är människa och individ, har vissa grundläggande rättigheter som icke är knutna till en specifik social eller etnisk tillhörighet. Detta innebär, att vi, med humanism, icke avser någon uttalad form av sekulärhumanism eller humanism som livsåskådning. När vi talar om *kristen humanism*, avser vi därmed att

humanistiska värderingar menas kunna förenas med en förståelse av verkligheten som är förenlig med någon form av kristendom. Befrielse-teologi är ju en teologi med radikala förtecken, där humanistiska tankegångar har en naturlig hemvist, även om det icke är en självklarhet att alla denna traditions företrädare skulle acceptera en dylik förening. Att det ändå är en naturlig kombination visas av att den i apartheidmotståndet aktive sydafrikanske teologen John W. de Gruchy har givit ut ”teologisk självbiografi” med titeln *Confessions of a Christian Humanist*.⁶ För att kunna karakterisera centrala punkter i Boesaks tänkande låter vi motsättningarna till ”vit” och ”svart” kristen nationalism fungera som medel för att belysa hans kristna humanism.

Materialet för denna studie är främst Boesaks skrifter *Black Theology*, *Black Power*,⁷ *Black and Reformed*,⁸ *The Finger of God*⁹ och *If This is Treason, I am Guilty*.¹⁰ Därigenom får vi med såväl Boesaks mer teoretiskt genomtänkta ståndpunkter, som hans mer ”passionerade” inlägg, vilka ofta är starkt kontextuellt betingade. Forskningen om Boesak är icke särskilt omfattande. Av publicerade verk har vi främst tagit hänsyn till Per Frostins *Liberation Theology in Tanzania and South Africa*¹¹, Gerald Wests *Biblical Hermeneutics of Liberation*¹² och Hans S. A. Engdahls *Theology in Conflict – Readings in Afrikaner Theology*¹³ Vi har också gjort bruk av James Cones *Black Theology and Black Power*¹⁴ och Itumeleng Mosalas¹⁵ Av opublicerade verk har vi funnit

⁶ John W. de Gruchy, *Confessions of a Christian Humanist*. Minneapolis:Fortress Press. 2006.

⁷ Allan Boesak, *Black Theology. Black Power*. London&Oxford:Mowbrays. 1978.

⁸ Allan Boesak, *Black and Reformed. Apartheid, Liberation, and the Calvinist Tradition*. Maryknoll. N.Y.:Orbis Books. 1984.

⁹ Allan Boesak, *The Finger of God. Sermons on Faith and Responsibility*. Maryknoll. N.Y.:Orbis Books. 1982.

¹⁰ Allan Boesak, *If This is Treason, I am Guilty*. London:Collins. 1988.

¹¹ Per Frostin, *Liberation Theology in Tanzania and South Africa*. Lund:Lund University Press. 1988.

¹² Gerald West, *Biblical Hermeneutics of Liberation. Modes of Reading the Bible in the South African Context*. Pietermaritzburg:Cluster. 1995.

¹³ Hans S. A. Engdahl, *Theology in Conflict – Readings in Afrikaner Theology. The Theologies of F. J. M. Potgieter and B. J. Marais*. Frankfurt am Main:Peter Lang. 2006

¹⁴ James H. Cone, *Black Theology and Black Power*. New York:The Seabury Press. 1969.

¹⁵ Itumeleng J. Mosala, *Biblical Hermeneutics and Black Theology in South Africa*. Grand Rapids. Mich.:Eerdmans. 1989.

värdefulla kommentarer i en uppsats av Einar Gelius som behandlar Boesak och Desmond Tutu.¹⁶

Vårt syfte är således att närmare kunna karakterisera vissa väsentliga sidor av Allan Boesaks *black theology*. Detta innebär att vårt tillvägagångssätt är text- och idéanalytiskt. Eftersom det här är fråga om en tolkning och vi icke gör anspråk på att utföra någon ”exakt” eller kvantifierbar undersökning, ställer vi oss också i en hermeneutisk tradition. För att få ytterligare perspektiv på materialet har vi inspirerats av Ninian Smarts teori om religionens dimensioner. Alla teologiska system erbjuder icke alltid rika möjligheter till fördjupad förståelse av samtliga dessa dimensioner, utan vi kommer huvudsakligen att begränsa oss till vad som kan belysa den *dogmatiska* – eller teoretiska – dimensionen och den *etiska* dimensionen.

¹⁶ Einar Gelius, ”Black Theology. Frigjøringssteologi i sørafrikansk kontekst”. Oslo:Universitetet i Oslo; Det teologiske Fakultet. Spesialoppgave i kirkehistorie. 1985.

Allan Boesak

Allan Boesak på den sydafrikanska scenen

Allan Aubrey Boesak föddes 1945 i Northern Cape. Efter teologiska studier i Sydafrika och Nederländerna, vilka avslutades med en doktorsexamen i Kampen, med avhandlingen *Farewell to Innocence*,¹⁷ vilken gav honom ett namn som befrielsesteolog, återvände han till Sydafrika och var kyrkligt och politiskt verksam. Från 1982 till 1991 var han president för *World Alliance of Reformed Churches*, vilket bidrog till att göra honom till en uppmärksammas röst på den internationella arenan. Han var också en aktiv föredragshållare i kyrkliga och akademiska sammanhang. Under 1980-talet blev Boesak en framträdande kritiker av den sydafrikanska apartheidregimen och 1983 var han en ledande kraft vid etablerandet av *United Democratic Front* (UDF). Särskilt uppmärksammat blev ett tal som Boesak höll den 23 januari 1983, i vilket han manade till en enad front med företrädare för kyrkor, fackföreningar och studentorganisationer, för att bekämpa regimen. Denna organisation fick en imponerande uppslutning och kunde 1985 räkna ca 3.000.000 medlemmar. Vad som utmärkte *United Democratic Front* var, att medlemmar från alla raser välkomnades; kampen för de olika folkgruppernas rättigheter sågs icke som något som uteslutande angick respektive grupp. Denna öppna och humanistiska hållning kom att medföra spänningar till en del andra organisationer och rörelser i Sydafrika, t. ex. *Black Consciousness Movement*, vilken företrädde uppfattningen att de svartas kamp var de svartas egen sak. De vitas deltagande i kampen för rasutjämning sågs ej med blida ögon. 1991 gick Boesak över till

¹⁷ Allan Boesak, *Farewell to Innocence. A Socio-Political Study on Black Theology and Power*. Maryknoll. N.Y.:Orbis Books. 1976. Detta verk blev därefter publicerat som *Black Theology. Black Power*. Det rör sig således här om samma text, men under olika titlar, icke om något vidareförande av innehållet.

African National Congress och blev regional ordförande i Western Cape för denna organisation. Anklagad för ekonomiska oegentligheter tillbragte han drygt ett år, 2000-2001, i fängelse, men benådades så småningom av president Thabo Mbeki. Boesak har i kraftfulla ordalag förklarat sig oskyldig till de brott, för vilka han åtalades och har kritiserat ANC för att icke ha trätt fram till hans försvar. Boesak menar, att de ekonomiska tillgångar som han var satt att förvalta gick till frihetskampen och till den underjordiska verksamhet som bedrevs av UDF och ANC.¹⁸ Under flera år höll Boesak sig undan den aktiva politiken, men har nu blivit partipolitiskt verksam på nytt. 2008 deltog han i grundandet av *Congress of the People*. I valet till det regionala parlamentet i Western Cape fick han ett av partiets tre mandat. Han har fjärrmat sig ANC allt mer och menar, att detta parti har fått en så tydligt "anti-vit" framtoning att det flerrasiga sydafrikanska samhällets utveckling hämmas av att nya politiska makthavare i alltför hög utsträckning hämtas från den "svarta" folkgruppen.

Ursprungligen hade Boesak varit aktiv i *Dutch Reformed Mission Church*, men på senare tid har denna kyrka slagits samman med *Dutch Reformed Church in Africa*, varvid resultatet har blivit *Uniting Reformed Church in Southern Africa*.¹⁹ Här har Boesak väckt uppmärksamhet genom att hota med att avsäga sig alla sina kyrkliga uppdrag, om kyrkan icke accepterar samkönade äktenskap och icke slutar med att diskriminera homosexuella.²⁰ Boesak menar, att det konservativa avståndstagandet ifrån homosexualitet bottnar i en fundamentalistisk bibelförståelse. Detta innebär, enligt Boesak, att *Uniting Reformed Church in Southern Africa* har avlägsnat sig ifrån den sanna reformerta traditionen och en verklig reformert bibelförståelse.

¹⁸ http://www.iol.co.za/index.php?art_id=vn20081221084754985C228813

¹⁹ *Dutch Reformed Mission Church* var de "färgades" kyrka -och *Dutch Reformed Church in Africa* var de "svartas" kyrka.

²⁰ http://www.news24.com/Content/SouthAfrica/News/1059/4284dcab578c4cda9d27ac3ce19aff9f/06-10-2008-08-06/Boesak_quits_anti-gay_church_

Allan Boesak som författare

Allan Boesak har också varit flitigt verksam som författare. De teoretiskt mest djuplodande är *Black Theology. Black Power*,²¹ vilken ursprungligen skrevs som hans doktorsavhandling och *Black and Reformed*²². I dessa teoretiska verk utvecklar Boesak sin befrielse-teologi, samtidigt som han bekänner sin trohet till den reformerta traditionen. Han framhåller själv, att denna kombination kan ses som en paradox. Vad som är värt att notera, är, att han icke uteslutande kritiserar den "vita" reformerta traditionen, vilken måste sägas vara den teologiska ryggraden i apartheidideologien. Han lägger också stor vikt vid att kritisera andra former av *black theology*, vilka icke delar hans principella ställningstaganden. I Boesaks eget tänkande spelar en /kristen/ humanism, som tar utgångspunkt i individens okränkbara rättigheter en avgörande roll. Vad han vänder sig emot, vad andra företrädare för *black theology* anbelangar, är betonandet av motsättningarna mellan "svart" och "vit" teologi och av att grupp-tillhörigheten framhålls på individens bekostnad. Hans kritik av andra *black-theology*-riktningar kommer särskilt tydligt fram i *Black Theology. Black Power*, vilket är tämligen väntat, eftersom det är i detta verk Boesak utvecklar sin egen teologiska profil. I *Black and Reformed* ägnar han mer utrymme åt kritiken av "vit" reformert teologi, vilket har sin förklaring i att han vill betona, att hans egen *black theology* är ett uttryck för den reformerta traditionen.

Hans predikningar och tal, som innehåller mycket av ren samhällskritik, har samlats i *The Finger of God*²³ och i *If This is Treason, I am Guilty*²⁴. Boesak har också bl. a. författat en studie över Uppenbarelseboken, *Comfort and Protest*²⁵. I

²¹ *Black Theology. Black Poweer*, London:Mowbrays. 1978. Ursprungligen publicerad under titeln *Farewell to Innocence* 1976

²² *Black and Reformed. Apartheid, Liberation and the Calvinist Tradition*. Maryknoll. N.Y.:Orbis Books. 1984.

²³ *The Finger of God. Sermons on Faith and Responsibility*. Maryknoll. N.Y.:Orbis Books. 1982.

²⁴ *If This is Treason, I am Guilty*. Grand Rapids. Mich.:Eerdmans. 1987.

²⁵ *Comfort and Protest. Reflections on the Apocalypse of John of Patmos*. Philadelphia:Westminster Press. 1987.

sin senaste skrift, *Running with Horses*,²⁶ berör Boesak sina senare politiska erfarenheter och anklagar flera ledande medlemmar av ANC för att ha varit den direkta skulden till att han dömdes till fängelse.

²⁶ *Running with Horses. Reflections of an Accidental Politician*. Bloubergrandt:Joho Publications. 2009. Bokens lansering fördröjdes, efter det att Sydafrikas finansminister Trevor Manuel vidtog rättsliga åtgärder, då han menade sig vara förtalad av Boesak.

Boesaks bibelförståelse

Boesaks utgångspunkt

För att förstå Boesaks teologiska system, är det viktig att vara medveten om att hans utgångspunkt är, att all teologi skall vara kontextuell. Den skall ta utgångspunkt i erfarenheten. Detta är ju ofta en självklarhet för befrielse-teologi, även om betydelsen av "kontextuell" kan variera. I Itumeleng Mosalas marxistiskt orienterade befrielse-teologi tas utgångspunkten i *black consciousness* och han lägger avgörande vikt vid att *black theology* baseras på "the historical, cultural, and ideological struggles of black people."²⁷ Boesak betonar emellertid också, att *black theology* icke endast kan förstås som kulturbetingad; den är icke "a religion of culture", utan är av mer principiellt värde. Han menar, att det sant kontextuella icke ligger i en kristendomsförståelse som nöjer sig med att ta utgångspunkt i den afrikanska kulturen och verkligheten. Boesak ser "det kontextuella" som en maning till handling, för att förändra samhället.²⁸

²⁷ Mosala, *Biblical Hermeneutics and Black Theology in South Africa*, s. 6.

²⁸ "A contextual theology must be authentic. It must not yield to uncritical accomodation, becoming a "cultural theology" or a religion of culture. An authentic contextual theology is a prophetic one; it is not merely an exhumation of the corpses of tradition as African theology was sometimes understood to be, but attempts to make critical use of those traditions from the past which can play a humanizing and revilutionizing role in contemporary society." Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 14.

Samtidigt varnar Boesak för att ”det kontextuella” helt kan ta överhanden, på ett sådant sätt, att resultatet egentligen icke hör hemma i kristen teologi. Detta är en bakgrund till hans kritik av andra företrädare för *black theology*, t. ex. James Cone. Denne kritiseras för att tillmäta ”svart erfarenhet” samma betydelse och värde som de bibliska skrifterna.²⁹ Cone är emellertid icke helt tydlig i detta sammanhang.

Trots att Boesak lägger så stor vikt vid det kontextuella, önskar han således icke att denna aspekt skall få fullständig dominans. Han menar att det finns något, i vilket teologen skall ta utgångspunkt, något som icke är kulturbetingat. Detta ”något” finner han i Bibeln. Det är dessa idéer som präglar hans grundläggande förståelse av Bibeln.

För Boesak är således Bibeln är skrift som har en alldeles speciell betydelse; den skiljer sig från andra verk, genom att den icke kan förklaras som ett resultat uteslutande av den förefintliga kulturen. Även om det nu menas finnas något specifikt och ”icke-kulturbetingat” i de bibliska texterna, ägnar Boesak icke någon möda på att föra fram en uppfattning om att det skulle vara en gudomlig inspiration som ligger bakom dessa texter. Någon utvecklad teori om texternas tillblivelse finner vi ej hos Boesak. Det är en betydligt starka betoning av att texterna är *inspirerande* än *inspirerade*, som han implicit förespråkar. I viss mening ger detta ett liberalt intryck, men samtidigt bör det påpekas, att denna idealistiska uppfattning - att bibeltexten står höjd över något kulturellt specifikt, samtidigt som det skulle vara möjligt att tillgodogöra sig bibeltextens innehåll, vilket då innebär att även läsaren av denna text lyckas frigöra sig från sin egen kulturella utgångspunkt – kan framstå som konservativ och kanske möter större sympati i kretsar som utmärks av en nära nog fundamentalistisk bibelsyn, än i så radikala teologiska sammanhang, där befrielse teologiska röster gör sig hörda. Boesaks ståndpunkt avviker starkt ifrån många andra befrielse teologers och han han även kritiserats av flera. Itumeleng Mosala, vilken skriver utifrån en

²⁹ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 12.

marxistisk utgångspunkt, ser det som en självklarhet, att företrädare för *black theology* bör vara medvetna om varje läsning av Bibeln är präglad av läsarens historia och kultur.³⁰

Boesak och Gamla Testamentet

Vad finner då Boesak vara Bibelns centrala budskap? En utgångspunkt härvidlag står att finna i vad han säger om den bild av Gud som Bibeln framställer. Det primära är här, att Boesak ser Bibelns Gud som "the completely Other".³¹ Gud förstås också som den som är "aktivitet", icke bara aktiv. YHWH är den som är aktiv,³² vilket kan tolkas som att något annat/någon annan har fått aktiviteten att träda i funktion. YHWH är den som är aktiv i motsättning till alla andra. Gud kan ej förstås utanför aktiviteten och den skapande handlingen. Här kan vi finna ett bejakande av Gud som en dynamisk kraft och ett avståndstagande ifrån alla former av en "statisk" Gud. Den relation som präglar Guds förhållande till människan, menas också uttrycka just "det dynamiska" och det är detta som gör att som människan kan sägas vara Guds avbild.³³ Den förståelse av Gud som vi finner i Bibeln, menar Boesak vara något helt unikt. Här finner vi inget av den dualism som han menar ha kommit att prägla den senare västerländska teologien.³⁴

Att Gud är aktivitet, innebär icke att människan skulle vara underställd yttre makter och själv - utan varje möjlighet och ansvar - vara nödd att följa ett opåverkbart öde. Boesak menar tvärtom att denna Guds aktivitet, också innebär

³⁰ "First, there is the question of the historical-cultural foundations and links of black theology and how these affect black theology's biblical-hermeneutical assumptions, which I regard as very important in developing a biblical hermeneutics of liberation. It comes from an understanding that people's reading of the Bible is framed by their history and culture. This is as true of white people as it is of black people." Mosala, *Biblical Hermeneutics and Black Theology in South Africa*, s. 3.

³¹ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 19.

³² Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 17.

³³ "Human beings were created in the image and likeness of God. in the bible, "image" and "likeness" do not allude to any kind of *physical* likeness, but rather describe our unique relationship to God. The likeness is not so much morphological as functional, dynamic." Boesak, *Black and Reformed*, s. 103.

³⁴ Se Gelius, "Black Theology", s. 21.

att människan är kallad till aktivitet. Denna aktivitet är icke ett planlöst handlande, utan är insatt i ett mönster, i Guds plan. Denna gudainspirerade aktivitet skall resultera i en kamp för befrielse och rättvisa.³⁵ När Boesak betonar Guds aktiva ingripande i det historiska skeendet och att människans plikt är att aktivt delta i denna kamp, samtidigt som en traditionell dualism förnekas, resulterar detta i en gudsförståelse som har likheter med afrikansk livsförståelse. I denna är det vanligt att se Gud eller den högsta makten icke bara som alltings första orsak, utan också som den direkt verkande aktiviteten i alla människor.³⁶ Den Gud, som Boesak menar sig möta i Gamla Testamentet, är en Gud som aktivt griper in i mänsklighetens historia, på ett sådant sätt att det framkommer som självklart att han lever i världen och i historien.³⁷ Människans nära relation till Gamla Testamentets Gud belyses också av vad Boesak säger om Jesaja.³⁸ Här framkommer det tydligt att människan icke bara ses som en del av historien, utan att hon också menas vara delaktig i Guds ständigt fortgående skapelse.³⁹ Även om Gud ses som "the completely Other" finns det icke mycket av transcendens att finna i denna gudsförståelse. Det immanenta draget är klart dominerande, vilket ytterligare bidrar till att se närheten till de flesta former av afrikansk livsförståelse.

Guds griper således aktivt in i det historiska skeendet. Ett särskilt tydligt exempel på detta finner vi i exodus-händelsen. Här uppenbarar Gud icke blott sin vilja, utan även sin natur, för israeliterna.⁴⁰ Här framkommer Guds aktivitet som det naturliga och självklara bejakandet av befrielse och rättvisa, enligt Boesak. Israels uttåg ur Egypten är ingenting mindre än en "legitimation of social justice".⁴¹ Att förstå Guds verkliga natur och vad hans aktivitet verkligen

³⁵ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 20.

³⁶ Battle, M.: *Reconciliation. The Ubuntu Theology of Desmond Tutu*. Cleveland, Ohio: Pilgrim Press. 1997. S. 54.

³⁷ Boesak, *The Finger of God*, s. 34.

³⁸ D. v. s. Deuterokesaja.

³⁹ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 18.

⁴⁰ Boesak, *Black and Reformed*, s. 72.

⁴¹ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 18

innebär, är således att förstå och aktivt ta ställning för social rättvisa, menar Boesak. Vad Guds aktivitet syftar till, är avskaffandet av alla orättvisor och genom att leda Israels folk ut ur Egypten, har Gud ställt sig på de förtrycktas sida. Att detta ses som en speciell händelse, förklarar Boesak med att farao hade ställt sig emellan Gud och det folk, för vilket han hade en speciell avsikt. Vad farao här gjorde, var att han ingrep mot Guds plan att utbreda rättvisa.⁴² Att Boesak talar om att Gud hade en speciell avsikt med just Israels folk, innebär icke att just detta folk menas ha speciella rättigheter. För Boesak framstår det däremot som självklart att det handlar om motsättningen mellan det förtryckta folket och det faraoniska förtrycket.

Boesak betonar att Bibelns Gud är en och odelbar. Bibelns Gud vänder sig mot alla former av uppdelning av livet i olika områden, oavsett om dessa har en etnisk eller någon annan motivering. När Boesak talar om Galma Testamentets Gud, är det ett uttryck som ges en synnerlig betydelse, nämligen *shalom*, fred. Detta ser Boesak som ett uttryck för en socio-politisk verklighet, när allt förtryck och alla orättvisor har avskaffats.⁴³ Att *shalom* tolkas i en social betydelse är knappast unikt för Boesak, men han ser detta, i betydligt högre grad än många andra teologer, som ett uttryck för Guds aktivitet. Att *shalom* råder, är också det synliga resultatet av att människan har hörsammat Guds kallelse till aktivitet. *Shalom* är mer än avsaknaden av orättvisa; det förutsätter rättvisans aktiva närvaro.⁴⁴ Gud kallar således människan till att aktivt kämpa för *shalom* och den som icke tar del i denna kamp, har just därigenom brustit i lydnad mot Gud.⁴⁵ Människan har ansvar för att denna *shalom* kommer till stånd.⁴⁶ Här

⁴² Boesak, *The Finger of God*, s. 89.

⁴³ Boesak, *If This is Treason, I am Guilty*, s. 39.

⁴⁴ Boesak, *The Finger of God*, s. 12.

⁴⁵ Boesak, *Black and Reformed*, s. 24.

⁴⁶ We Calvinists all too easily conclude that whatever we have is "a blessing from the Lord." We are so concerned about the question of stewardship that we look at what we have gotten and then ask, How do we spend wisely what we have? We ignore the fact that there is a prior question to that of stewardship – namely, How in the world did we get what we have? A fundamental question, it makes us think about how the world fits together, about why some have what they have, and others are deprived of what they should have." Boesak, *Black and Reformed*, s. 42 f.

märks tydligt, att lydnad mot Gud förutsätter ett aktivt deltagande i livet och i samhället. Att passivt dra sig undan blir då ingenting mindre än en allvarlig försyndelse. Mänsklig aktivitet är en förutsättning för att Guds önskan skall bli verklighet. Det är således genom människan – som medhjälpare – som Gud handlar. Vi menar, att den förståelse av Gud och den förståelse av relationen mellan Gud och människa, som vi finner hos Boesak, helt klart bör definieras som ett exempel på kristen humanism. Vad som här också bör framhävas, är att denna humanism sätter människan i fokus. det är en uttalat antropocentrisk form av humanism, vilket i och för sig ligger i begreppet ”humanism”, men förståelsen av människans förhållande till andra former av liv kan givetvis variera.

Den förståelse av Gamla Testamentets Gud som Boesak förespråkar, är bilden av en Gud som aktivt kämpar mot alla orättvisor och som står på de förtrycktas sida. Här framkommer tydligt, att Boesak ser något entydigt i Bibelns budskap.⁴⁷ Boesak är givetvis medveten om att det icke är på detta sätt, som alla har förstått Gamla Testamentet. Ett belysande exempel på att dessa texter missförstås och missbrukas finner han i att teologi lätt kan gå över i ideologi. När bibeltexterna icke ges en allmängiltig betydelse, utan i stället kommer att tjäna särintressen, är detta ett exempel på ideologi. Då är det icke längre fråga om att ta utgångspunkt i själva texten och oförbehållsamt försöka tillgodogöra sig denna. I stället kan det bli fråga om att ett lands religiösa ledare missbrukar texten, för att göra sig själva till uttolkare av vad folket eller nationen menas önska.⁴⁸ För Boesak är det emellertid en självklarhet att Gud kallar alla människor att bli delaktiga i denna kamp.

⁴⁷ Denna tolkning är givetvis icke unik för Boesak. Även Desmond Tutu förespråkar liknande tankegångar. Se West, *Biblical Hermeneutics of Liberation*, s. 93.

⁴⁸ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 103 f.

Boesak och Nya Testamentet

Nya Testamentet intar en särställning för Boesak, även om han oftare hämtar exempel från Gamla Testamentet. Evangeliet är av central betydelse för Boesaks *black theology* och han menar, att vad *black theology* egentligen handlar om, kan sägas vara den ”svarta” förståelsen av evangeliet.⁴⁹ Här finner han något som står långt ifrån all kulturbundenhet. Evangeliet är, likaväl för Boesak som för Desmond Tutu, evigt. Det är endast tolkningarna som är påverkade av det kontextuella.⁵⁰

Boesak lägger ej någon större vikt vid att utarbeta någon genomtänkt kristologi, men en del ståndpunkter framstår som klara. Han talar t. ex. om ”the lordship of Jesus Christ in all spheres of life”.⁵¹ Detta sätt att uttrycka sig pekar på Boesaks starka beroende av den kalvinistiska traditionen,⁵² samtidigt som detta blir en naturlig tolkning av hans förståelse av Gamla Testamentets Gud. Genom att alla livets sfärer är underlagda Kristus, på samma sätt som Gamla Testamentets Gud menades vara den totale livgivaren, menar vi det vara rimligt att se Boesak som företrädare för en traditionell teologi av kristocentriskt snitt. Enheten mellan Gamla och Nya Testamentet betonas också i vad Boesak säger om att Jesus står i profeternas och Torahs tradition. Detta finner Boesak också i Bibelns värld, där Jesu motsättning till fariséerna innebär ett avståndstagande ifrån ett religiöst tyranni, som satte lagens bokstav högre än människans rättigheter. Fariséerna och de skriftlärde hade därigenom vänt sig mot vad Gud egentligen avsåg.⁵³ På samma sätt som Gamla Testamentets Gud var aktiv i historien, ingriper Kristus aktivt i historien och det är just i historien som mötet

⁴⁹ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 41.

⁵⁰ Gelius, ”Black Theology”, s. 25.

⁵¹ Boesak, *Black and Reformed*, s. 34.

⁵² Frostin, *Liberation Theology in Tanzania and South Africa*, s. 152.

⁵³ ”Besides the political tyranny of the Romans, there was also the religious tyranny of the Pharisees and scribes. They made of the Torah of God – the law – a burden and a heavy rock, crushing believers with its inflexibility, instead of what God intended, a plan to directive injunctions based on liberation.” Boesak, *The Finger of God*, s. 58.

mellan människa och Kristus äger rum, enligt Boesak. Ett resultat av detta möte kan bli en medvetenhet om att det i själva verket är den politiska maktens företrädare som är de egentliga upprorsmännen.⁵⁴ Vad Boesak här också betonar, är det dynamiska. Det är icke möjligt att vara en kristen, om icke detta kommer till uttryck i livet. En teoretisk tro är, för Boesak, något ”statiskt” och helt annat är ett ”dynamiskt” möte. Detta kan då förstås som att Boesak vänder sig emot en konfessionalisering av kristendomen. Även om det finns kristocentriska inslag är det ej fråga om att närma sig Nya Testamentet utifrån rent teoretiskt-dogmatiska utgångspunkter. I stället lägger Boesak vikt vid att Nya Testamentets Jesus visar på ett handlingsmönster där mänskliga behov ses som det primära.

Jesu funktion tycks sålunda vara knuten till aktivitet. Detta finner då Boesak vara motsatsen till vad många ”vita” präster har förkunnat i Sydafrika, nämligen en Jesus som är knuten till och som uppmuntrar till passivitet och väntan.⁵⁵ Den aktivitet som Boesak menar sig finna i Jesus, kommer till uttryck i ett självklart försvar av de fattiga och förtryckta. Det finns häri en medvetenhet som vänder sig mot alla former av död konventionalism, menar Boesak. När Jesus ställer sig på de förtrycktas sida, är detta ett ställningstagande just emot de som vanligtvis ses som religionens representanter, nämligen fariseerna.⁵⁶ Ett belysande exempel på Jesu engagemang finner Boesak i berättelsen om den samariska kvinnan. Här finner vi att Jesus accepterar och umgås med en annan människa. Här är det dessutom fråga om om människa som är kvinna, vilket innebar en undanskymd social position i den tidens samhälle. Dessutom var hon samarier, vilket innebar att hon icke hörde till den judiska gemenskapen.⁵⁷ Detta ger då givetvis Jesu

⁵⁴ ”We are involved with in Christ in history and amid all the events of our time we must go our way with him. This means that we shall have constantly to choose: for him and against all rebellions against Christ and his dominion, even if the rebellion is carried out by the established order: . . .” Boesak, *The Finger of God*, s. 61 f.

⁵⁵ Boesak, *Black and Reformed*, s. 13.

⁵⁶ Boesak, *The Finger of God*, s. 58.

⁵⁷ ”She is the paradigm *par excellence* of the despised, the weak and the oppressed, just as children are elsewhere in the gospels. She becomes the very example of the dejected of this world.” Boesak, *If This is Treason, I am Guilty*, s. 49.

handlande en mer allmänmänsklig betydelse. För Boesak blir detta något som sätter fokus på de utstötts problem att bli sedda och respekterade av överheten. Vad Jesus här förespråkar, menar Boesak, är ett förhållningssätt som tar utgångspunkt i det mänskliga och icke i social eller religiös grupptillhörighet. Detta blir då ett tydligt exempel på att humanismen är en naturlig del av budskapet om befrielse.

I sin tolkning av Nya Testamentet hänvisar Boesak också till den nederländske teologen Abraham Kuyper⁵⁸ och ställer sig enig med denne, när Kuyper poängterar att Jesus aldrig tog de välbärgades parti.⁵⁹ Den centrala mening som Boesak finner i Jesu aktivitet och i evangeliet, mynnar ut i uppfattningen att evangeliet är ett budskap om befrielse.⁶⁰ Huvudbudskapet i såväl Gamla som Nya Testamentet är detsamma, ett budskap om befrielse och rättvisa och att Gud – oavsett om det är fråga om Fadern eller Sonen – står på de förtrycktas sida. Den förståelse av Jesus som kommer till uttryck i Boesaks *black theology*, får också som konsekvens en vittgående kritik av stora delar av den kristna teologiska traditionen. Boesak vänder sig särskilt emot de strömningar i västerländsk teologi, som har betonat det individualistiska och som ser kristendomens fokus som riktat mot en framtida och paradisk belöning. Han ser dessa pietistiska tendenser som ingenting mindre än ren manipulation av Bibelns budskap, vilket sker på bekostnad av utbredandet av rättvisa i världen.⁶¹ Detta fokus på en kommande tillvaros förmenta högre värde, får också till resultat, att denna världens verklighet och verkliga problem kommer att negligeras.⁶²

⁵⁸ Det kan förefalla märkligt att Boesak hänvisar till Abraham Kuyper, eftersom dennes teologiska idéer, neokalvinismen, i hög grad har kommit att påverka det teologiska försvaret för apartheid i Sydafrika. Kuyper var emellertid så mångsidig, att såväl en radikal som en konservativ kalvinism kan finna inspiration i denne.

⁵⁹ Boesak, *Black and Reformed*, s. 81.

⁶⁰ Boesak, *Black and Reformed*, s. 85.

⁶¹ "This is not to say that white Christians have not tried to do so. God knows *how* they have tried! They have tried to manipulate the biblical message; they have tried to make of God a tribal white God; they have tried to spiritualize the dynamic power of the gospel, almost succeeding in making it the opiate of the people. But – and this may rightly be called a miracle – God has once again proven to be God. God's word cannot be bound." Boesak, *Black and Reformed*, s. 24.

⁶² Boesak, *Black and Reformed*, s. 25.

Huvudpunkter i Boesaks bibelförståelse

När nu Boesak så tydligt förespråkar en bibelförståelse, som lägger vikten på evangeliet om alla fattigas befrielse, har detta kritiserats av mer radikala företrädare för *black theology*, t. ex. Itumeleng J. Mosala. Denne menar, att Boesak egentligen förespråkar en borgerlig tolkning och icke tillmäter den svarta arbetarklassen och de svarta kvinnorna tillbörligt intresse.⁶³ Mosala kritiserar Boesak vidare för de principiella utgångspunkterna i dennes bibelförståelse. Enligt Mosala ser Boesak Bibeln som något som är upphöjt över historia, kultur, ekonomi och politik.⁶⁴ För Mosala blir då detta en läsning av bibeltexten som helt bortser från Boesaks egen kulturella kontext, eftersom denne menar sig kunna finna något som icke är kulturbetingat i texten. Mosala menar, att varje försök att se de bibliska texterna som Guds ord, egentligen är en ideologisk manöver som tjänar de härkande klassernas intressen.⁶⁵

För Boesak är en sådan argumentation främmande. Han lägger stor vikt vid att det finns ett budskap i Bibeln, ett tydligt och förståeligt budskap, som höjer sig över all kulturell påverkan. Detta förenar Boesak med Desmond Tutus bibelförståelse. Dessa två befrielse-teologer betonar att det finns ett centralt budskap i Bibeln och att detta budskap är de undertrycktas befrielse. Enligt Gerald West är det här sålunda fråga om en form av *black theology* som lägger stor vikt vid den krymatiska dimensionen.⁶⁶ Det kan också frågas vad Boesak egentligen avser, när han talar om "Guds ord". Han förespråkar ju icke någon verbalinspirerad bibelsyn och när han talar om Bibelns budskap, är det helheten som han avser. Gerald West poängterar, att Boesak lägger stor vikt vid att

⁶³ Itumeleng J. Mosala, *Biblical Hermeneutics and Black Theology in South Africa*. Grand Rapids, Mich.:Eerdmans. 1989. S. 19

⁶⁴ Mosala, *Biblical Hermeneutics and Black Theology in South Africa*, s. 20.

⁶⁵ Mosala, *Biblical Hermeneutics and Black Theology in South Africa*, s. 18.

⁶⁶ Att detta skulle vara det centrala i Boesaks och Tutus bibelförståelse har poängterats av West. Se *Biblical Hermeneutics of Liberation*, 93.

företrädare för *black theology* skall idka självkritik under ledning av Guds ord.⁶⁷ Vad som egentligen åsyftas, är icke en formell trohet mot en viss given text. Detta skulle strida mot Boesaks bibelförståelse. I stället är det centrala troheten mot budskapet om befrielse, som detta kommer till uttryck i de bibliska texterna och särskilt i Nya Testamentets budskap om Kristus som befriare. Vad Boesak avser med "Guds ord" är således något som är relaterat till en hållning snarare än till en given text.

⁶⁷ West, *Biblical Hermeneutics of Liberation*, s. 123.

Boesak och Calvin

Genom sin bakgrund står Boesak i en reformert tradition. Att detta är en historisk tradition som förenar honom med den teologi som försvarar apartheidideologien, har ej fått honom att ta avstånd ifrån Calvin och vad han ser som ”sann” kalvinism. I stället hänvisar han ofta till just Calvin, vars idéer finner stark resonans i Boesaks *black theology*. Leonard Sweetman, som har skrivit förordet till Boesaks *Black and Reformed*, har framhållit, att Boesak har funnit avgörande skillnader i Calvins egna texter och i den undervisning som de vita reformerta kyrkorna har förmedlat till svarta sydafrikaner.⁶⁸ Vad är det då för idéer hos Calvin, vilka Boesak finner fruktbara.

Boesak framhåller att Calvin tar sin utgångspunkt i Bibeln och i läran om Kristi herradöme över livets alla sfärer,⁶⁹ finner han en självklar utgångspunkt för sin egen teologi. Calvins uppfattning att det är Bibeln, som skall fungera som vägledande och normerande för alla former av etik accepteras till fullo av Boesak. Denna etik är emellertid icke något uteslutande teoretiskt eller abstrakt, eftersom ”spiritual truths” icke går att skilja från vardagslivet och den politiska verkligheten.⁷⁰ Det är också Calvin som har inspirerat Boesak till att kunna ta utgångspunkt i Guds rättvisa, som källan till ”black humanity”.⁷¹ Vad Boesak menar sig möta i Calvins kristendomsförståelse, är en allmänsklighet som går

⁶⁸ Leonard Sweetman, Foreword, s. XIV, i Boesak, *Black and Reformed*.

⁶⁹ Boesak, *Black and Reformed*, s. 34.

⁷⁰ Boesak, *The Finger of God*, s. 14

⁷¹ Boesak, *Black and Reformed*, s. 9.

utöver det kulturberoende och som respekterar alla människor, just i och med det faktum att de är människor, icke medlemmar av en specifik grupp. Just denna aspekt – att etik hör ihop med vardagslivets verklighet – är något som får betydelse för Boesaks förståelse av predikans uppgift. Likaväl som Boesak framhåller att Bibelns budskap är budskapet om befrielse, skall predikans uppgift vara att förkunna Guds ord, på ett sådant sätt att det blir en uppmaning till handling. Han menar, att predikan skall vara etisk, i den betydelsen att den är relevant i den politiska kontexten. Predikan skall icke passivisera de troende åhörarna.⁷² Däremot vänder sig Boesak mot att predikan reduceras till enbart ett politiskt handlingsprogram,⁷³ vilket blir fallet om de grundläggande etiska förutsättningarna saknas, nämligen troheten mot Bibelns budskap om befrielse.

Vad som också har betydelse, i Boesaks förståelse av Calvin, är vad denne säger om auktoritet. Det är icke i samsvar med sann kristendom att prioritera en lägre auktoritet på en högre auktoritets bekostnad. Boesak framhåller med skärpa att Calvin ser en blind lydighet inför en världslig auktoritet som helt väsensfrämmande för Bibeln.⁷⁴ Det framstår som fullkomligt självklart, att om det blir fråga om motsättningar, måste människan lyda Gud mer än människor.⁷⁵ Ingen människa har således monopol på att tolka Guds vilja. En regerings auktoritet ligger i dess förmåga och vilja att administrera det som är rättvist och legitimt.⁷⁶ En regering som icke strävar efter detta, har således ingen rätt att kräva eller förvänta sig lojalitet från samhällets medlemmar. Eftersom Kristi herradöme råder i alla samhällsliga domänen, samtidigt som Calvin poängterar, att politiska ledare har ansvar för att utbreda rättvisa, blir en naturlig följd, att

⁷² "Preaching is the proclamation of the word of the God who is one and indivisible. The confession of the lordship of Christ over all of life must be heard again in our preaching, as a protest against the departmentalization of life, and a plea for faith in the God of the Bible who cannot be divided, and whose power can be neither deferred nor denied." Boesak, *The Finger of God*, s. 6.

⁷³ Boesak, *The Finger of God*, s. 17.

⁷⁴ Boesak, *Black and Reformed*, s. 37.

⁷⁵ Boesak, *If This is Treason, I am Guilty*, s. 126.

⁷⁶ Boesak, *Black and Reformed*, s. 92.

även den positivt formulerade rätten kan ses som ett Guds instrument för ökad social rättvisa.⁷⁷

För Boesak är också kallelsen till ett aktivt liv en förutsättning för sann kristendom och ett uttryck för en rätt förståelse av Bibeln. Vad har han att säga om Calvin i detta sammanhang? I sydafrikansk reformert tradition har ofta teologiska ståndpunkter varit präglade av pietism och av en tendens att undervärdera livet här och nu, menar Boesak. Detta ser han emellertid som ett avståndstagande ifrån reformert tradition. Kristen ”fromhet” i reformert tappning – d. v. s. en sann förståelse av Calvins teologi - skulle icke resultera i någon som helst form av avståndstagande ifrån engagemang i världen. I stället framhåller Boesak, att Calvin lägger stor vikt vid den kristnes ansvar i och för denna värld.⁷⁸ I hög grad finner Boesak inspiration från den reformerta traditionen, när han talar om predikans uppgift. Här är det centrala att stå fast vid Guds ord, samtidigt som det uppfordras till engagemang i samhället.⁷⁹

På grund av de vita reformerta kyrkorna har missuppfattningar om vad Calvin stod för, varit vanliga, menar Boesak. Ett exempel på detta är uppfattningen bland Sydafrikas svarta befolkning, att apartheid skulle vara ett naturligt resultat av den reformerta traditionen.⁸⁰ Boesak framhåller emellertid starkt, att apartheid intet har att skaffa med Calvin och arvet efter denne, Som Boesak förstår Calvin, framstår denne som en representant för kristen humanism.

Vad Boesak främst har uppmärksammat hos Calvin, kan således sammanfattas i tre punkter;

- Bibeln har högsta auktoritet och är norm för all etik
- den kristne skall lyda Gud mer än människor

⁷⁷ Så formulerar sig Battle och detta står helt i samsvar med Boesaks förståelse av Calvin. se Battle, *Reconciliation*, s. 18.

⁷⁸ Boesak, , *If This is Treason, I am Guilty*, s. 28.

⁷⁹ Boesak, *The Finger of God*, s. 6.

⁸⁰ Boesak, , *Black and Reformed*, s. 86.

- samt ett bejakande av samhälleligt engagemang och kamp för social rättvisa, samtidigt som en passiv väntan på ”paradiset” avvisas.

Dessa punkter visar då, att Boesak finner det omöjligt att bruka Calvin som försvar för apartheid. Calvin kan icke på något sätt ses som en representant för kristen-nationalism, eftersom han vänder sig mpt att mänskliga och medborgerliga rättigheter som reserveras för vissa grupper. I stället menar Boesak sig finna en bundsförvant i Calvin, vad försvaret av en kristen humanism anbelangar. Boesak har också, i hög grad, blivit inspirerad av Calvins idéer för utarbetandet av sin egen syn på predikans uppgift.

Boesaks kritik av den ”vita” kristna nationalismen

Allan Boesak har ju främst blivit känd som kritiker av apartheidtidens Sydafrika och den teologiska legitimeringen av apartheidideologien. För att närmare förstå vad Boesak ser som centralt för *black theology* skall vi här närmare undersöka och karakterisera vad han vänder sig emot. Detta är desto mer väsentligt, eftersom kritiken av den sydafrikanske konservativa teologien dessutom spelar en relativt framträdande roll i hans författarskap.⁸¹ Det bör emellertid framhållas, att Boesak icke lägger sig vinn om att särskilja olika sidor av ”vit” reformert teologi. Av teologiska riktningar som i modern tid har influerat den teologiska scenen i Sydafrika, kan det skiljas mellan en riktning som kan ses evangelikal och pietistisk och en riktning – neo-kalvinismen – som går tillbaka till den nederländske teologen och statsmannen Abraham Kuyper.

När Boesak talar om den ”vita” kristna nationalismen, ser han däri en riktning eller lära, som lägger större vikt vid vissa principer, än vid den mänskliga verkligheten.⁸² Den kristendom som han menar sig möta här, är icke en universell religion; det är något som ligger långt ifrån Bibelns Gud. Det som har blivit resultatet av de vitas kristendom är att Gud har blivit de vitas stamgud.⁸³ Det är detta som vi finner i Sydafrika som ”kristen-nationalism”. Boesak framhåller emellertid att det är stora skillnader mellan olika former av nationalism. Det går ej att se ”kristen-nationalism” som en variant av

⁸¹ Per Frostin menade att den afrikandiska nationalismen icke spelade någon central roll för utvecklingen av *black theology* i Sydafrika. Vi menar emellertid att kritiken av den vita reformerta traditionen är central för förståelsen av Boesaks teologiska profil. Se Frostin, *Liberation Theology in Tanzania and South Africa*, s. 121.

⁸² Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 116.

⁸³ Boesak, *Black and Reformed*, s. 58.

nationalsocialism. För den tyska nationalsocialismen var det "folket" som var högsta norm, medan det för den sydafrikanska "kristna nationalismen" är Guds ord som är högsta norm.⁸⁴ Det "folkliga" i den "kristna nationalismen" är relaterat till en grupp människor, till ett folk, som har ett gemensamt ursprung och en gemensam kultur, men det är hela tiden fråga om att detta folk skall underställa sig Kristus.⁸⁵ Detta innebär ej att Boesak skulle förringa apartheid. Tvärtom framhåller han att denna är en lika stor ondska som nationalsocialismen,⁸⁶ men den har icke samma ideologiska fundament. Att framhålla att Kristus – eller Guds ord – skulle vara högsta norm, kan ge intryck av att det skulle vara stora likheter mellan den kristendomsförståelse som Boesak förespråkar och de vitas "kristna nationalism. Så är emellertid icke fallet. Boesak menar att den form av kristendom som vi finner i den "kristna nationalismen" icke kan ses som verklig kristendom. Boesak talar ju om evangeliet som ett evangelium om befrielse. När han talar om "kristen nationalism" är det fråga om ett "pseudo-gospel", en förkunnelse av ett evangelium som icke har något med Bibelns verkliga budskap att skaffa. Den kristna nationalismens evangelium är evangeliet om apartheid,⁸⁷ medan det evangelium som Boesak förespråkar, är evangeliet om alla förtryckta människors befrielse.

Vad Boesak menar sig finna i den kristna nationalismen, är en uppmaning till passivitet, att de förtryckta skall underordna sig och lyda överheten utan att ifrågasätta. Här, menar han, har den kristna teologien ersatts av en ideologi, en ideologi som i sig själv kommer att fungera som avgudadyrkan, eftersom den har satt något annat i Guds ställe. Denna ideologi sätter lydnaden mot samhällets ledare över lydnaden mot Gud. Särskilt tydligt framkommer detta i vad Boesak säger om äldre tiders "slavkatekeser". Här undervisades slaverna i kristendom

⁸⁴ Boesak, , *Black Theology. Black Power*, s. 112.

⁸⁵ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 112.

⁸⁶ Boesak, *If This is Treason, I am Guilty*, s. 78 f.

⁸⁷ Boesak, *Black and Reformed*, s. 48.

och fick lära sig, att deras främsta plikt var visa sina ägare lydnad och att samhällsordningen var ett resultat av Guds vilja.⁸⁸ Denna ideologi har som sitt främsta syfte att legitimera förtryckets struktur och få denna att framstå som ett uttryck för Guds förmenta vilja.⁸⁹ Allt detta är ju då något som ligger långt ifrån vad Boesak fann hos Calvin. Den Jesus, som Boesak fann i Nya Testamentet och villkorslöst ställde sig på de förtrycktas sida, finner icke Boesak i den ”kristna nationalismen”.⁹⁰ Här finner han i stället en ideologi som icke tar hänsyn till det typiskt mänskliga, en ideologi där just förteelsen att vara människa helt ignoreras och där ”separation” framstår som det väsentliga. Denna ”separation” resulterar i apartheid, vilket innebär ett avståndstagande ifrån verklighetens evangelium och som förnekar det som enar mänskligheten.⁹¹ Apartheid kan icke förstås endast som ett politiskt system, menar Boesak. Förutsättningen för apartheidideologin är den teologiska motiveringen,⁹² vilket gör denna sydafrikanska företeelse unik, eftersom den menas vara baserad på kristna principer.⁹³ Central för förståelsen av Boesaks kritik av den ”vita nationalismen” är hans kritik av just ”separation”. Här knyts specifika rättigheter till tillhörigheten till en specifik grupp, vilket innebär ett markant avståndstagande ifrån en humanistisk människosyn. För Boesak är det en självklarhet att mänskligheten är en och odelbar; människovärdet är icke knutet till en viss grupp av människor.

Boesak är också tydlig i sin uppfattning av apartheid som synd. Apartheid är således något som står i motsatsställning till evangeliet om befrielse och till den lydnad mot Gud, som alla människor är skyldiga. Genom apartheid blir människan främmandegjord i sin relation till Gud. människan upphör att vara Guds avbild. Han framhåller emellertid också, att apartheid får konsekvenser för

⁸⁸ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 33.

⁸⁹ Battle, *Reconciliation*, s. 142.

⁹⁰ Boesak, *Black and Reformed*, s. 13.

⁹¹ Boesak, *If This is Treason, I am Guilty*, s. 12.

⁹² Boesak, *Black and Reformed*, s. 109.

⁹³ Boesak, *Black and Reformed*, s. 85.

människan, icke bara i en yttre och social mening. Vad som är väsentligt här, är att apartheid påverkar människor – svarta som vita – till att bli främmandegjorda till det som är dreras egentliga öde, till det som är människans uppgift i livet och i världen.⁹⁴ Detta kan också uttryckas som att människan har förlorat kontakten med sitt eget "själv", sin egen sanna identitet.⁹⁵

Ett bevis för att den apartheidsbefrämjande "kristna nationalismen" verkligen strider mot sann kristendom och närmast bör förstås som en form av en ideologi endat avsedd för en viss grupp människor, menar Boesak sig finna i denna läras upphöjande av folkets/statens ledare, till den grupp som har rätt att kräva absolut lydnad.⁹⁶ Här blir huvudtanken, att det är samhällets religiösa ledare, som menar sig ha rätt att vara medlare mellan Gud och nationen; det är dessa ledare som är de sanna uttolkarna av folkets vilja och som har rätt att kräva lojalitet.⁹⁷ I Boesaks teologi blir då detta något som strider mot såväl en rätt förståelse av Bibeln som av den sanna reformerta traditionen. På ett träffande sätt har detta karakteriserats av den sydafrikanske författaren Breyten Breytenbach som "kalvinistisk tribalism".⁹⁸

Boesak poängterar att apartheidideologins Sydafrika icke bejakade det allmänmänskliga, eftersom alla andra än just de vita, förnekades rätten att vara företrädare för det sant mänskliga.⁹⁹ Denna människosyn resulterar då i att människan sätter sig i Guds ställe, enligt Boesaks *black theology*, eftersom Sydafrika blir ett exempel, på att det är samhällets ledare som bestämmer vilka människor som skall ha rätten att räknas som just människor och ha mänskliga rättigheter. Här blir det då fråga om en till ideologi förvandlad teologi, där nationens ledare missbrukar texten, för att göra sig själva till uttolkare av vad nationen menas önska.¹⁰⁰ Apartheidideologien medför

⁹⁴ Boesak, *The Finger of God*, s. 48.

⁹⁵ Se Frostin, *Liberation Theology in Tanzania and South Africa*, s. 108.

⁹⁶ Boesak, *Black and Reformed*, s. 37.

⁹⁷ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 103 f.

⁹⁸ Breytenbach, *End Papers*, s. 41.

⁹⁹ Boesak, *Black and Reformed*, s. 45.

¹⁰⁰ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 103 f.

emellertid icke negativa konsekvenser endast för Sydafrikas färgade, även om dessa självfallet menas vara hårdast drabbade. Boesak framhåller också, att den vita befolkningsgruppen får sin mänskliga frihet beskuren, eftersom situationen leder till att denna grupp känner ängslan inför vad som kan hända, om maktbalansen rubbas och de färgade tar makten.¹⁰¹ Situationen ses då som ett resultat av att mänskliga relationer har delats upp i olika sfärer. Enhet har förbytts mot ”departmentalization of life”.¹⁰²

För Boesak är det en självklarhet, att det finns rättigheter som icke kan skänkas eller borttagas av staten, eftersom det är fråga om rättigheter som alla människor har just i kraft av att de är människor, icke i kraft av att hör till en viss grupp. Dessa rättigheter hör med naturens rätt till alla människor och Boesak ser dem som gudagivna,¹⁰³ som ett resultat av den omedelbara relation som finns mellan Gud och alla människor. Här finner vi då en tydlig aspekt av en människosyn som är humanistisk, samtidigt som den är uttalat baserad på kristendomen. Vi ser här en klar kontrast till den ”kristna nationalismen”. Boesak menar att den människosyn som den ”kristna nationalismens” företrädare ger uttryck åt, innebär att de satt sig i Guds ställe.

Genom att sätta sig i Guds ställe, har den ”kristna nationalismens” företrädare också en förståelse av Gud, som är av ett annat slag än vad Boesak förespråkar. Boesak framhåller att Gud är en och odelbar och att kännetecknet på Gud är att han strävar efter enhet och vänder sig emot uppdelningen av livet i olika sfärer; Boesaks Gud vänder sig emot ”the departmentalization of life”.¹⁰⁴ På denna punkt märks det, att den ”kristna nationalismen” har inspirerats av Abraham Kuypers teologiska idéer. Här har vi en teologisk riktning, vilken menar sig vara kalvinistisk, men som, på avgörande punkter, starkt avviker ifrån Boesaks förståelse av Calvin. Utmärkande för denna riktning är bl. a.

¹⁰¹ Boesak, *If This is Treason, I am Guilty*, s. 61.

¹⁰² Boesak, *The Finger of God*, s. 12.

¹⁰³ Boesak, *Black and Reformed*, s. 155.

¹⁰⁴ Boesak, *The Finger of God*, s. 12.

betonandet av olika "sfärer" som bygger upp samhället och som icke skall inverka på varandra. Det är emellertid icke endast samhällets olika funktioner och områden som är indelade i olika "sfärer". Denna "sfärens teologi" får också konsekvenser för människor och raser. Denna tradition har också bidragit till att framhäva skillnaderna mellan olika raser som något naturligt.¹⁰⁵

Kuyper betonar, att det finns olika raser som ett resultat av Guds plan. Att de olika raserna är skapade som just dessa raser, får då också till följd att Kuyper vänder sig emot alla former av evolutionstänkande. Han ser dock den vita rasen som enhetlig och han upphöjer också den kristna och västerländska civilisationen på andra civilisationers bekostnad. Den sydafrikanska "kristna nationalismen" går ett tydligt steg längre och talar om afrikanderna som ett separat folk., skapat direkt av Gud och dessutom med en gudagiven uppgift att fylla.¹⁰⁶ Detta betonande av "folket" som en avskild enhet kritiseras av Boesak. Boesak ser denna tradition som något alltigenom av ondo och dessutom avvikande från den sanna kalvinismen. I stället framhåller han det positiva i just enheten mellan alla livsformer. Den "vita" kristna nationalismens största fel är att det mänskliga icke erkäns som något, som med självklarhet kommer till uttryck i varje enskild människa.¹⁰⁷ Han ser det som naturligt att alla människor skall kunna njuta av sina rättigheter och att icke samhällseliga regler och principer skall inkräkta på dessa.¹⁰⁸

Boesaks kritik av den "vita" kristna nationalismen kan sammanfattas i följande punkter: -

- Den "kristna nationalismen" är icke ett budskap för alla människor; den vänder sig uteslutande till en viss grupp. Egentligen är det heller icke fråga om någon verklig kristen teologi, utan är en ideologi, där nationens

¹⁰⁵ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 39.

¹⁰⁶ Engdahl, *Theology in Conflict – Readings in Afrikaner Theology*, s. 67.

¹⁰⁷ Boesak, *If This is Treason, I am Guilty*, s. 14 f.

¹⁰⁸ Som ett exempel på att Boesak vänder sig mot teologiska principer som normerande, kan kanske också nämnas att han kraftigt har tagit ställning för "samkönade äktenskap och homosexuellas rättigheter.

ledare har ställt sig själva i Guds ställe, eftersom de kräver den lojalitet, som en kristen endast kan visa mot Gud.

- Nationens ledare ställer sig också i Guds ställe, när de menar att alla rättigheter är något som förlänas av samhället, medan Boesak lägger stor vikt vid att det finns rättigheter som är gudagivna, just i och med att människan existerar.
- Den "vita" kristna nationalismen förespråkar också apartheid och ser denna sociala företeelse som önskad av Gud, medan Boesak förespråkar enhet i stället för åtskillnad.

Boesaks kritik av den ”svarta” kristna nationalismen

Boesaks kritik av ”kristen nationalism” har främst varit riktad mot apartheidideologiens anhängare, men det bör också uppmärksammas, att han även har riktat kritik mot olika former av *Black Christian Nationalism*. Boesak är ju icke bara politisk debattör, utan har även bidragit till att formulera och utveckla *black theology* i Sydafrika. Hans avståndstagande ifrån vissa tendenser hos andra företrädare för *black theology* bidrager till att förtydliga helheten i hans teologi. Främst kommer vi att finna exempel i hans kritik av Albert Cleage och James Cone.¹⁰⁹ Här skall vi se något närmare Boesaks förståelse av främst Cleage och Cone, särskilt deras bibelförståelse och vad de menar vara det centrala i *black theology*.

Albert Cleage har varit en synnerligen radikal röst i utvecklingen av en alternativ kristendomsförståelse. Han är tydligt präglad av sin bakgrund i USA och vänder sig främst till svarta i denna del av världen. Cleages budskap är politiskt och han vänder sig emot alla ”naiva” ambitioner att få till stånd ett integrerat samhälle. Vad han önskar, poängterar Boesak, är att få till stånd ett svart samhälle som är avskilt från det vita.¹¹⁰ Detta politiska önskemål är emellertid ett resultat av Cleages teologi och bibelförståelse. Vad som kan förefalla märkligt i Cleages teologi, är han förespråkar uppfattningen att Jesus

¹⁰⁹ Albert Cleage, 1911-2000, var präst bl. a. i en församling i Detroit som fick namnet the shrine of the Black Madonna. Cleages mest kända verk är *The Black Messiah* och *Black Christian Nationalism*. James Cone, född 1938, har mer än någon annan bidragit till att göra termen *black theology* känd. av hans böcker märks *Black Theology and Black Power* och *God of the Oppressed*.

¹¹⁰ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 116 f.

var svart; det judiska folket var svart; de tidiga kristna var svarta.¹¹¹ Således blir Gamla Testamentet historien om ett svart folks befrielse från sina förtryckare och Nya Testamentet är historien om att den svarte Jesus manade sina anhängare till att resa sig mot de vitas förtryck. Alla svarta – även de svarta samarierna – var en del av förtrycket och hörde till det utvalda folket. Det samariska folket var således ett naturligt inslag i kampen mot det vita romerska förtrycket. Här har vi, enligt Cleage, förklaringen till liknelsen om den gode samariern.¹¹² Alla svarta hör till det utvalda folket. Jesu förkunnelse riktade sig uteslutande till det egna svarta och judiska folket. Bergspredikans ord om ”att vända andra sidan till” har ingenting att göra med en allmänmänsklig hållning eller att förlåta förtryckarna. I stället poängterar Cleage att det är fråga om att samla folket till enhet och att icke lägga någon vikt vid gruppens inre motsättningar. Hur förhåller sig då dessa idéer till Boesaks egen bibelförståelse? Vad Boesak poängterade, var att Bibelns Gud gav uttryck åt ett universellt avståndstagande ifrån allt förtryck och att Jesu förkunnelse vände sig mot alla former av etniska begränsningar. Givetvis är en av Cleages huvudpunkter en uttalad kamp mot förtryck. Detta ifrågasätter icke Boesak. När Cleage däremot förespråkar ett så uttalat rasbaserat ideal och t. o. m. menar att Gud uteslutande är de svartas Gud, menar Boesak att detta egentligen är en variant av den vita ”kristna nationalismen”, en tydlig rangordning av olika folkgrupper. För Cleage är allt som tjäna de svartas kamp för frigörelse och de svartas revolution, ett uttryck för Guds vilja.¹¹³ Boesak menar att detta helt strider mot såväl Gamla Testamentets som mot Nya Testamentets framställning av Gud.¹¹⁴ Här blir människan definierad utifrån sin tillhörighet till en viss grupp, vilken strider mot Boesaks humanistiska människosyn. Boesak vänder sig icke bara emot den rent historiska tolkning av Bibelns händelser, som Cleage förespråkar. Han vänder

¹¹¹ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 117.

¹¹² Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 117.

¹¹³ ”Cleage holds black people to be God’s chosen people, the chosen Black Nation. anything at all that serves the black revolution is the will of God.” Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 76.

¹¹⁴ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 119.

sig emot den teologiska och etiska grundhållningen. För Cleage framstår icke evangeliet som evangeliet om alla människors befrielse i en allmän betydelse; för honom är evangeliet direkt riktat till de svarta. Detta ser Boesak då som ett uttryck för en grupps särintresse och han använder uttrycket *Black Christian Nationalism*.¹¹⁵ Därigenom blir Gud en stamgud för denna grupp, på samma sätt som förespråkarna för vit kristen nationalism försökte göra Gud till de vitas Gud, menar Boesak. Detta finner Boesak alltigenom oacceptabelt och menar att det endast leder till teoretiska överensstämmelser med apartheidideologiens teologiska försvarare. Cleage har så starkt avvikit ifrån en naturlig förståelse av Bibeln för sina egna intressens skull, att Boesak menar det här närmast är fråga om en kvasireligiös nationalism.¹¹⁶ Boesak skiljer mellan två former av makt, ”authentic power” och ”estranged power”. Här skiljs mellan den makt som möjliggör skapandet av en gemensam framtid – i samarbete med andra – och den makt som brukas till att behärska andra.¹¹⁷ För Cleage är det en självklarhet att betona antagonismen mellan svarta och vita grupper. När han talar om att de svartas befrielse ligger i att de får makt, blir det fråga om makt som uttryck för att härska över andra, icke makt att skapa en gemensam framtid. För Boesak blir detta då uteslutande fråga om ”estranged power”.

Även om Boesak menar att syftet kan vara gott, har Cleages teologi ingenting att skaffa med verklig kristendom eller kristen humanism. Här kommer motsättningen mellan kristen humanism och kristen nationalism fram i öppna dagar.

James Cone¹¹⁸ företäder en svart befrielse-teologi av betydligt mer traditionellt snitt än Cleage och i hög grad är det Cone som har varit tongivande i hur *black theology* skall uppfattas. Boesak hänvisar till Cones yttrande från 1969, att det icke finns någon motsättning mellan kristendom och *black power*.

¹¹⁵ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 116.

¹¹⁶ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 120.

¹¹⁷ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 47.

¹¹⁸ James Cone, f. 1938, har metodistisk-episkopal bakgrund. Sedan 1977 är han professor i Systematisk teologi vid Union Theological Seminary, i New York.

Det är tvärtemot black power som menas vara Kristi centrala budskap för 1900-talets Amerika. Denna programförklaring av Cone har emellertid kommit att medföra, att de svarta kyrkorna i USA kom att ägna betydligt mer intresse åt att formulera sina ståndpunkter, om vad *black theology* egentligen var. 1976 ställde sig en kyrklig organisation bakom yttrandet att "Black theological reflection takes place in the context of the authentic experience of God in the black worshipping community." Detta var en kritik av att den "vita" teologien hade ignorerat de svartas behov och intresse i detta avseende.¹¹⁹ Boesak har otvetydligt påverkats mycket av Cone, men han vänder sig också mot flera aspekter i dennes teologi. Cone tar utgångspunkt i Bibeln som den självklara normen för teologi och etik.¹²⁰ Boesak framhåller emellertid att Cone, i sin utläggning av *Black Power*, kommer mycket nära att likställa denna med evangeliet.¹²¹ Samtidigt lägger Cone stor vikt vid just *blackness*. Detta är ju tämligen naturligt för en företrädare för *black theology*, men Cone går tämligen långt i detta sammanhang. Han låter *blackness* framstå som en kristologisk titel,¹²² vilket kan betyda, att han icke ser det allmänmänskliga i Kristus på samma sätt som t. ex. Boesak. Vad Cone gör, är att han tenderar att sätta likhetstecken mellan "att vara svart" och "att vara förtryckt". Befrielse blir uteslutande en fråga om befrielse från vit överhet.¹²³ Det kan då frågas om Cones användning av termen "black" tjänar syftet att symbolisera "förtryck", eller om han menar det i samma bokstavliga bemärkelse som Cleage. Uppenbarligen fanns det från början en nästan bokstavlig mening av "black" i Cones tidigare verk, men han har kommit att avlägsna sig från denna position.¹²⁴

Boesak poängterar, att Cone t. o. m. menar att Gud är svart. Det är här icke bara fråga om att låta *black theology* stå som ett uttryck för de förtrycktas kamp

¹¹⁹ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 2 f. Organisationen var *Theological Commission of the National Conference of Black Churchmen in the United States*.

¹²⁰ Kunnie, *Models of Black Theology*, s. 38.

¹²¹ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 73.

¹²² Gelius, "Black Theology", s. 55.

¹²³ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 125.

¹²⁴ Battle, *Reconciliation*, s. 213, not 19.

för erkännande. Boesak menar, att för Cone är det centralt att framställa och förstå Gud som "svart" i den meningen att han ställer sig på de svartas sida och tar aktiv ställning mot de vita. I Cones *black theology* är relationen mellan svarta och Gud i betydligt högre grad präglad av ömsesidighet och kärlek, än vad relationen mellan vita och Gud är.¹²⁵ Att Gud skulle älska alla människor, oavsett om dessa är vita eller svarta, avfärdar Cone som en "vit" uppfattning. Gud visar sin kärlek till människorna genom sin beredvillighet att bli svart.¹²⁶ Här finns det då tydliga drag av stamgud i Cones gudsföreställning. Boesak är självfallet kritisk mot en sådan uppfattning och han menar att Cones *black theology* egentligen icke är någon äkta befrielse-teologi. Vad Cone har gjort, enligt Boesak, är att han har absolutifierat sin egen situation. Det är situationen i USA som blir det enda giltiga kriteriet, vilket leder till att det som borde ha varit en kontextuell teologi endast blir en regional teologi.¹²⁷

Vad Boesak ser som det centrala i Cones tänkande, är att denne lägger en fundamental vikt vid befrielsen; Bibeln är ett budskap om befrielse, men detta budskap förstås utifrån en alldeles för begränsad horisont. För Cone är alla former av befrielse relaterade till just de svartas befrielse. Detta, menar Boesak, innebär att det allmängiltiga i förståelsen av Gud som aktivitet i kamp för befrielse försvinner. Vad Boesak däremot instämmer i, är Cones absoluta förkastande av de vitas rätta att "fastställa spelreglerna" Boesak framhåller, att de vitas historia klart visar att dessa ingalunda är moraliskt kompetenta att tala om för de svarta att de bör avhålla sig från att bruka våld.¹²⁸ Dessutom strävar icke Cone efter någon mänsklig enhet; han är i stället upptagen av motsättningar. Även om skillnaden mellan Cone och Cleage är uppenbar,

¹²⁵ "This view of love (God loving whites the same as blacks) Cone calls "white. It is a love that tells black to walk the second mile and turn the other cheek. What is needed, according to Cone, is the divine love expressed in Black Power which is the power of black people to destroy their oppressors, here and now, by any means at their disposal." Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 126.

¹²⁶ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 126.

¹²⁷ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 143.

¹²⁸ Boesak, *Black Theology. Black Power*, s. 126.

framstår det tydligt, att även Cones människosyn ligger långt ifrån de humanistiska idéer som Boesak företräder.

Boesaks *Black Theology* – en slutkommentar

Black theology kan ta sig olika uttryck. Allan Boesaks kritik av andra former av denna teologiska riktning visar detta med all önskvärd tydlighet. Låt oss här något närmare karakterisera huvudtankarna i Boesaks teologiska system.

Boesak betonar att teologi skall vara kontextuell; den skall ta utgångspunkt i verkligheten. Detta innebär då, att det icke är de dogmatiska ståndpunkterna som är mest avgörande för honom. I stället ser han teologiens uppgift att inspirera till handling. Med tanke på den omgivande verkligheten är denna handling något som skall resultera i befrielse för de förtryckta. Hans argumentation är därvidlag närmast ett hörsammande av vad han ser som människors behov. Det är det mänskliga som är det centrala. Därför ser vi det som berättigat att karakterisera Boesak som humanist. Boesak tar utgångspunkt i Bibeln och i Calvin. Den gudsförståelse som han menar sig finna i Bibeln, karakteriseras av att Gud är en handlingens Gud som strävar efter att etablera rättvisa och befrielse. Människan är kallad till deltagelse i denna aktivitet. När Boesak hänvisar till Gamla och Nya Testamentets textställen, tolkar han dessa som uttryck för något allmänmänskligt. Dessa texter brukas icke till att särskilja olika folkgrupper, utan i stället syftar de till att få till stånd enhet. Calvins betydelse för Boesak är knuten till att denne menas förespråka social rättvisa och att människan icke skall lyda någon världslig auktoritet på Guds bekostnad. Att Boesak så hängivet söker argument i Bibeln och hos Calvin, gör att vi definierar hans humanism som *kristen humanism*. Detta menar vi vara Boesaks egentliga teologiska ståndpunkt, en kristen humanism, där troheten mot Bibeln paras med

övertygelsen att Bibelns budskap är människans befrielse och att människans rättigheter är ett resultat av att hon är just människa. Detta har säkerligen också en pedagogisk funktion, menar Gerald West. Boesaks starka betonande av befrielsen som Bibelns centrala budskap, skulle då kunna underlätta för läsaren, att lättare uppmärksamma just detta tema.¹²⁹

Att Boesak ser sina teologiska ståndpunkter som präglade av Bibelns huvudbudskap, får dock icke till resultat, att han finner alla andra traditioner oväsentliga eller obrukbara. Han ser det ju som väsentligt att teologien är kontextuell. Detta innebär då, att han ser den afrikanska kulturen som den naturliga kontexten. Bibelns ”kulturoberoende” budskap skall finna sina kulturella uttryck i ett afrikanskt sammanhang. Han talar om en afrikansk livsförståelse, vilken präglas av ett typiskt helhetstänkande. I detta ser Boesak en naturlig anknytningspunkt med den reformerta traditionen.¹³⁰ Desmond Tutu, tydligare än Boesak, framhåller också den afrikanska livsförståelsens likhet med Bibelns visdom.¹³¹ Här finns det således i den sydafrikanska *black theology* – Tutu och Boesak – uppfattningen om att det finns en tradition som omfattar Bibelns värld, Calvin och den sanna reformerta traditionen, samt den inhemska afrikanska livsförståelsen. Uppenbarligen är det arvet från grekisk filosofi som har bidragit till att ödelägga stora delar av kristendomen, enligt Boesak och Tutu. I den idétradition som dessa båda befrielse-teologer omfattar, finns det en tydlig helhetssyn på tillvaron. och ett betonande av det gemensammas värde. Icke bara det gudomliga präglas av en holistisk förståelse, som också tar sig formen av att vara inkluderande vad manligt och kvinnligt anbelangar. Även ”det mänskliga” förstås utifrån ett vidare perspektiv. Särskilt Tutu betonar att människan först på allvar bejakar sin mänsklighet i gemenskap med andra.¹³² Boesak ställer sig positiv till att låta kristendomen ikläda sig en yttre afrikansk

¹²⁹ West, *Biblical Hermeneutics of Liberation*, s. 205.

¹³⁰ Boesak, *Black and Reformed*, s. 75.

¹³¹ Battle, *Reconciliation*, s. s. XIII

¹³² Battle, *Reconciliation*, s. 39.

dräkt, men han är icke lika tydligt "afrikansk" som Tutu i sin definition av hur människan kan bejaka sitt värde och sin sanna mänsklighet. Detta menar vi vi främst styår att finna i det faktum att Boesak så starkt poängterar individens värde, även om vi är medvetna om att han lägger stor vikt vid helhetsförståelsen av tillvaron och avståndstagandet ifrån alla försök att dela upp denna tillvaro i olika "sfärer".

Boesak har ägnat stor möda åt att kritisera olika teologiska system, vilka har en helt annan bibelförståelse och en helt annan syn på människans rättigheter. När han kritiserar den "vita" kristna apartheidteologien, är detta en kritik av något som närmast kan kallas kristen nationalism. Denna teologi utmärks av det självklara försvaret av en specifik grupp, nämligen de sydafrikanska afrikanderna, vilket får till följd att Sydafrikas färgade uppmanas till passivitet. Detta strider då tydligt mot Boesaks värdering av en aktivitet som syftar till befrielse. "Befrielse" som tema saknar Boesak i den vita kristna nationalismen. Vad som också skiljer denna form av nationalism ifrån Boesaks humanism, är synen på människans rättigheter. För den vita kristna nationalismen är mänskliga rättigheter något som förlänas av den politiska makten. Därigenom iveratages icke det humanistiska perspektivet, där rättigheter är något som är knutet just till människan i sig, icke till en viss roll eller situation i samhället. För Boesak är dessa rättigheter givna av Gud eller naturen. Här finner Boesak också ett exempel på att den kristna nationalismen har satt de politiska och religiösa ledarna i Guds ställe. Då han så starkt ser mänskliga rättigheter som ett självklart resultat av trohet mot Bibeln, menar vi, att detta ytterligare förstärker hans *black theology* som ett uttryck för kristen humanism.

Boesak har också kritiserat den "svarta" kristna nationalismen. Vad han särskilt har uppmärksammat i detta fall, är att olika företrädare – Cleage och Cone – i alltför hög grad likställer "svart" med förtryckt. Cleage menas företräda en kvasireligiös hållning, som egentligen har mycket gemensamt med den "vita" kristna nationalismen, eftersom det är fråga om att lovprisa och särskilja en viss

folkgrupp på andra gruppers bekostnad. Cone går icke lika långt, men han är så starkt bunden av situationen i USA, att det snarare blir fråga om en regional teologi, än om en kontextuell. I båda fallen är Boesaks kritik inriktad på att framställa det antihumanistiska, d. v. s. mänskliga rättigheter är ej med självklarhet knutna till alla människor; det finns något som kvalificerar vissa människor till vissa rättigheter och att till att se sig som utvalda. Vad som däremot skiljer "svart" kristen nationalism ifrån "vit" kristen nationalism i Boesaks tolkning, är att den "svarta" kristna nationalismen icke uppmanar till passivitet. Den är en handlingsteologi, men den exkluderar en stor del av mänskligheten.

Vad som kan sägas vara karakteristisk för Boesaks *black theology* är att den bejaktar den aktivitet som skall leda till de förtrycktas befrielse. Det främsta och mest allmängiltiga exemplet på detta finner Boesak i Bibeln. Vad som också är typiskt, är att Boesak icke lägger någon nämnvärd vikt vid dogmatiska frågor. Hans teologi har fokus på handlingen och kampen för det rätta. Boesak erkänner att han har inspirerats av teologer som har försvarat mänskliga rättigheter och som har visat prov på civilkurage i svåra tider. Främst förknippas han med Bonhoeffer och Martin Luther King. Vad som däremot icke är lika uppmärksammat, är den höga aktning han betygar Kaj Munk. Boesak råkade komma över en bok av den för honom tidigare helt okände Kaj Munk under sin tid som student i Nederländerna. Vad han särskilt kom att fascineras av, var Munks ord om att det var bättre att skada Danmarks förhållande till Tyskland än att skada Danmarks förhållande till Kristus.¹³³ Munk erbjuder således ett tydligt exempel på att det är viktigare att lyda Gud än att lyda den politiska överheten.

Här finner vi tydligt att den etiska dimensionen är central för Boesak, även om dogmatiska ståndpunkter icke är helt frånvarande. Den etiska dimensionen är dominerande, men den kompletteras med självklara hänvisningar till Bibeln. Dessa hänvisningar står emellertid långt ifrån konfessionella överväganden.

¹³³ Boesak, *If this is Treason, I am Guilty*, s. 70.

Boesaks utgångspunkt är hela tiden människans behov och människans befrielse. Han betonar enheten mellan alla grupper, varför han starkt vänder sig emot nationalism och särintressen.

Sammanfattningsvis menar vi, att detta leder till att befrielse kan definieras som det centrala temat i Boesaks *black theology* och att hans argumentation och användning av kristen teologi, gör att hans teologiska profil måste sägas vara ett uttryck för kristen humanism.

Summary

Many countries are known to favor certain religious or ethnic groups. What made the apartheid system in South Africa unique, was the conviction, that this system was thoroughly based on Christian principles. Conservative Afrikaners held the opinion that apartheid was not based on a wish to dominate certain ethnic groups. On the contrary, apartheid was instrumental in establishing a just society, with "equal but separate" opportunities. As a reaction to this apartheid system, we have seen the emergence of a South African *black theology*. A representative of this theological movement is Allan Boesak. What makes Boesak unusual is that he is a convinced adherent to the reformed tradition, a fact which he shares with churches that were the most ardent defenders of the apartheid system. Boesak's critique of the defence of the apartheid system, can thus be described as a radical reformed theological critique of conservative reformed theology.

In this short study, it has been our aim to investigate some central ideas in Allan Boesak's black theology. His black theology is part of an international theology of liberation, but with its own distinct characters. When we call this study "Theology of Liberation and Christian humanism", it means that it is our aim to examine Boesak's understanding of "liberation", as well as to what extent his theology can be seen as an expression of /Christian/ humanism. We have focused on his understanding of the Bible – is there a central message to be found in the Bible? What does the Bible say about "God"? Since Boesak stands in a reformed tradition and makes frequent references to Calvin, we have also

looked closer upon his understanding of this theologian. Boesak's theology is a theology of liberation, which means that he criticizes what stands in the way of liberation, i. e. the South African apartheid system, here represented by theological ideas which we call "Christian Nationalism". Boesak has also criticized certain other forms of black theology. In this chapter we concentrate on his evaluation of "Black Christian Nationalism". Finally, we sum up his most central ideas. In order to evaluate Boesak's theology, we have made use of Ninian Smart's ideas of the dimensions of religion. The dimensions that are most rewarding for our purpose, are the dogmatic dimension and the ethical dimension.

Allan Boesak (1945 -) was awarded a doctorate in Theology in the Netherland, Kampen School of Theology, with a thesis that made him a prominent name in "theology of liberation". He took active part in South African political life and took an active part in the formation of *United Democratic Front*, as well as serving as a pastor in the Dutch Reformed Mission Church. From 1982 to 1991 he was president of *World Alliance of Reformed Churches*. After many years outside politics, he was active in founding *Congress of the People* in 2008. His most thought-provoking and elaborate books are *Black Theology*, *Black Power* and *Black and Reformed*.

Boesak's understanding of the Bible is marked by the conviction that religious ideas found in Scriptures are more than a religion of a specific culture. Something of eternal value can be found here, but this does not mean that the biblical texts necessarily are supposed to be inspired – in a conservative theological sense. we mean, that a proper understanding of Boesak is that he sees the scriptures as *inspiring* rather than *inspired*.

The Old Testament God is a God of activity, not an active God. When Boesak says that man is created in the image of God, this means that man should and can take part in God's activity. God is on the side of the oppressed and when man takes part in God's activity, the result will be a society marked by

shalom, the active presence of justice. The Jesus we find in the New Testament also sides with the oppressed and turns against the religious tyranny of Pharisees and scribes, who mean that the letter of the law is more important than the rights of man. Throughout his understanding of the Bible, Boesak puts greater emphasis on the ethical dimension than on the dogmatic dimension, and he means that the central message of the Bible is that God strives to liberate all men and that all men are called to participate in this struggle.

Calvin also plays a distinct role for Boesak, although he means that there is quite a difference between the original theology of Calvin and the reformed theology that is taught by the /white/ reformed churches in South Africa. Boesak stresses the following ideas in his interpretation of Calvin; the Bible is norm for all forms of ethics; it is the duty of every Christian to obey God more than secular authorities; it is also the duty of every Christian to take an active part in the establishment of a just society.

The critique of a reformed theology that defends the apartheid system plays quite a significant role in Boesak's black theology. This reformed tradition, that can be called Christian-Nationalism, is seen as a doctrine that puts greater stress on principles than on human reality. Christian-Nationalism is a religion for a specific group of people – the Afrikaners – whereas other peoples are encouraged to remain passive. Boesak understands this form of theology to be a pseudo-gospel, that has nothing to do with true Christianity or Christian ethics. One important aspect here, is that Christian-Nationalism demands obedience to the political leaders of the nation, which is contrary to both the Bible and to Calvin. Furthermore, certain fundamental rights are conferred or denied by the government. Boesak strongly criticizes this, since he means that by the very fact that someone is a human being, there are rights that cannot be denied, but are God-given. Consequently, apartheid does not an individual's humanity to be enough to be regarded a human being. Christian-Nationalism advocates a

dogmatic understanding of life and society, which strongly differs from Boesak's Christian humanism.

Boesak also criticizes certain other forms of black theology, mainly the theological systems of Albert Cleage and James Cone. Albert Cleage is an extremely radical voice in black theology and his message is outspokenly political. He means that Jesus was a black man and that the Jewish people was a black people, who suffered under white Roman oppression. In Cleage's theology, all blacks are the chosen people and God is the God of the blacks. This, in Boesak's understanding, is an example of black Christian nationalism. He finds this theology to be a quasi-religious ideology, not a form of Christianity. Boesak also criticizes Cleage for advocating ideas that do not take the individual – a n anthropology base don humanist principles – into account. James Cone, the Father of Black Theology, stands in a Christian tradition, but he is not altogether clear, as to the authority he gives to the Bible. Cone is so strongly rooted in the American experience, that he equals "black" with "oppressed" and "white" with "oppressor". His theological principles are invalid in a general and global context. Cone's theology is not really a contextual theology, but only a regional theology. Boesak finds the God of Cone's black theology to be a tribal God for black people. Cone – as well as Cleage – does not found his defence of *rights of man*, in a defence of the individual. An important difference between white Christian Nationalism and black Christian Nationalism, is that the latter is a call to social action, while the former advocates passivity.

Allan Boesak stresses that black theology should be contextual, which also leads him to see the importance and values of a Christianity dressed in an African garb. He finds the African understanding of life as "wholeness" as very close to the biblical world and to genuine reformed tradition, by which he means Calvin. The black theology of Boesak further focuses on the individual, not on specific social or ethnic groups, and is a call to all men to fight for a just society,

for *shalom*. Here we find a fully developed humanism. Boesak also means the most important inspiration comes from the Bible and from the theology of Calvin. This makes his humanism a distinct Christian humanism. What underlies the whole system of Boesak's black theology, is that the ethical dimension – the call to social action – is fundamental, but the dogmatic dimension – in the sense that God's will is to be found in the Bible – is not absent.

Litteraturförteckning

Battle, M.: *Reconciliation. The Ubuntu Theology of Desmond Tutu*. Cleveland, Ohio: Pilgrim Press. 1997.

Boesak, A.: *Black and Reformed. Apartheid, Liberation, and the Calvinist Tradition*. Maryknoll, N. Y.: Orbis books. 1984.

Boesak, A.: *Black Theology. Black Power*. London & Oxford: Mowbrays. 1978

Boesak, A.: *Comfort and Protest. Reflections on the Apocalypse of John of Patmos*. Philadelphia: Westminster Press. 1987.

Boesak, A.: *Farewell to Innocence. A Socio-Political Study on Black Theology and Power*. Maryknoll, N. Y.: Orbis books. 1976.

Boesak, A.: *The Finger of God. Sermons on Faith and Responsibility*. Maryknoll, N. Y.: Orbis Books. 1982.

Boesak, A.: *If This is Treason, I am Guilty*. London: Collins. 1988.

Boesak, A.: *Running with Horses. Reflections of an Accidental Politician*. Bloubaerg: Joho Publications. 2009.

Breytenbach, B.: *End Papers. Essays, Letters, Articles of Faith. Workbook Notes*. New York, N.Y.: Farrar Straus Giroux. 1986.

Cone, J. H.: *Black Theology and Black Power*. New York: The Seabury Press. 1969.

De Gruchy, J. W.: *Confessions of a Christian Humanist*. Minneapolis: Fortress Press. 2006.

Engdahl, H. S. A.: *Theology in Conflict – Readings in Afrikaner theology. The Theologies of F. J. M. Potgieter and B. J. Marais*. Frankfurt am Main:Peter Lang. 2006..

Frostin, P.: *Liberation Theology in Tanzania and South Africa. A First World Interpretation*. Lund:Lund University Press. 1988.

Gelius, E.: ”Black Theology. Frigjoringsteologi i sørafrikansk kontekst”. Oslo:Universitetet i Oslo. Det teologiske Fakultet. Spesialoppgave i kirkehistorie. 1985.

Kunnie, J.: *Models of Black Theology. Issues in Class, Culture, and Gender*. Valley Forge. Pa.:Trinity press International. 1994.

Loubser, J. A.: *The Apartheid Bible. A Critical Review of Racial Theology in South Africa*. Cape Town:Maskew Miller Longman. 1987.

Mosala, I. J.: *Biblical Hermeneutics and Black Theology in South Africa*. Grand Rapids. Mich.:Eerdmans. 1989.

West, G.: *Biblical Hermeneutics of Liberation. Modes of Reading the Bible in the South African Context*. Pietermaritzburg:Cluster. 1995.

Internetadresser:

http://www.iol.co.za/index.php?art_id=vn20081221084754985C228813 (2009-08-21)

http://www.news24.com/Content/SouthAfrica/News/1059/4284dcab578c4cda9d27ac3ce19aff9f/06-10-2008-08-06/Boesak_quits_anti-gay_church (2009-08-21)